

NAGYBOLDOGASSZONY KÖRUHÁJA

Az utak mindig túléltek az épületeket. Utas, akivel ma Szentendre felől száguld a Hévíz vagy az autóbussz Óbuda felé, légy büszke. Ennek az útnak csapását az ezeréves elzelőtti magyarok hasították. A mult században sárgára meszelt, földszintes, keskenyudvarú óbudai téglaházacsok helyén tekintélyes középkori várost látott itt hétszáz évvel elzelőtt az erre érkező utas: királyi és papi székváros épült itt a római romokra, jórészt azok faragott köveiből. Esztergom és Fehérvár után itt volt az Árpádok harmadik, állandó palotája. Vidéki kőudvarház lehetett, kertjei és majorjai között az uralkodók káptalant tartottak mellette, írástudó papokkal, hogy mindjárt ott kéznél legyen a kancelláriájuk. Pompások voltak a templomaik. Külön egyháza volt a királyi városrész népeinek; az iparos meg kereskedővárosi pálgárságnak, Budafelhévízen meg a Johannitáknak. Az országnak akkor még nem volt állandó közepe; súlypontja végső helyét keresve imbolygott ide-oda és az 1200-as években úgylátszott, hogy ide bilien és itt is marad. Ha így esett volna, akkor most a mai Óbuda lenne Budapest közepe, történelmi magva, dunajobbparti belvárosa, Pest mai közepe pedig vele szemközt alakult volna ki, az angyalföldi gyárak és Újpest helyén.

De nem ez történt. Annak, hogy a hatalmas királyi nyaralóudvarházzal, kancelláriával kevélykedő Óbuda ragyogó jövedője így porba hullott, a tatárok voltak az okai. Pedig ők nem is pusztították el nagyon. Jöttek, fölégették Pestet, átkeltek a Dunán, Óbudára fordultak. Lelket is alig találhattak a kerítetlen város épületeiben, éppenhogy fölgyújtották, de csak a tetők égetek le, amiket hamar helyreállítottak a visszatérők. Jövedője fölött a halálharangot IV. Béla kondította meg. Védhető vár — és városhelyet keresve, éppencsak túl kellett pillantania az Óbuda déli utcáitól kőhajításnyira fekvő jobbágyfalucsokán, Újlakon s a Szent János lovagrendnek a Felhévíz — mai Lukácsfürdő — mellé emelt monostor-erődjén és ispotályán s a mai Margithid tájáig érő földjeiken az ott kezdődő bozótos-sziklás hegylejtő és a hegy felé. A keskeny, hosszú fennsíknak — amely olyan vad, lakatlan és használatlan terület volt, akár a Gellérthegy a Citadella építése előtt — hónaljában szerényen húzódtott meg az apró királyi jobbágyfalu, Logod. Annak szántói nyúltak le a mai Vérmező akkor mocsaras vadonáig, a későbbi Tabán helyén. Csak a Gellérthegy mai hévforrása táján volt egy kikötő-települése a túlpárti pesti révnek; innét építőköveket, fát és meszet is úsztattak át a pesti partra s a Gellérthegy alján kőbányák, mész- és szénégetőhelyek kezdtek ki a majdnem folyamig nyúló erdőszélt. Uralkodói akarat nélkül bizony senkinek nem jutott volna eszébe a Dunapart és a vadon közé ékelődő magas, elhagyatott sziklahátra építeni az ország eleve legjelentékenyebbnek szánt új városát.

A király egész uradalmak népét rendelte a mai Szebeny. An-

tal-tér erdei fölé szökellő déli várfok hegyoldalának erősítésére, bástyák, vár és királyi ház építésére, a pesti, óbudai és esztergomi polgároknak, meg külföldi letelepülőknak telket-kiváltságokat adott. Már félig kész volt az új város, amikor — az alapító-okmány szerint 1255-ben — a Dunára néző oldalon építtetni kezdte az ország és a szentistváni nemzetség pártfogójának, Nagyboldogasszonynak templomát.

Egy templom életének az az első nagy pillanata, hogy amikor kiválasztották és nagyjából elegyengették a helyét, s építőmesterei kimérték és mézszámokkal, meg földbevert cölöpökkel megjelölték alapjainak leendő árkaít: eljönnek a papok, megáldják, szentelt vízzel meghintik, tömjénnel megfüstölik, fölszentelik még a földjét is, mint ahogyan Jákob olajjal megkente azt a helyet, ahol álmának arany lépcsősorai az egeből a földre értek. Ez a hely is itt a Dunára néző oldalon ettől fogva lett szent a mai napig. Akkor még jódarabig — évtizedekig — mészt és kőport meg az építkezés zaját hordta körülötte a szél. Az új város dunai oldalán húzódó utcáor közé ékelődő térre épült, körülötte még mindenütt építkeztek a Várhegy egyik végétől a másikig. Falainak gerendaszövedékéből hamarosan kibontakozott karesú tornya. Állványain sokféle szó hangzott: a gótika lángnyelveként ég felé csapódó keskeny ívei még román pillérekön nyugodtak, de a vékony falakat tartó pillérkötegek Thuringiából röppentek ide magyar földre. Ideröppentek, de mégis úgy, hogy eleve volt valami közük a magyarsághoz. Tudniillik ezt a templomot a IV. Béla szentéletű asszonynénjének, Szent Erzsébetnek tiszteletére Marburghan emelt templom másának építették Magyarföldön az első nagy gótikus csarnoktemplom! A maga idejében sokáig Magyarország egyetlen igazi templomóriását.

Az ókeresztény bazilikák után a román stílus és gótika egészen a XIII. századig általában csupa apró templomot épített még a nagyvárosokban is; még a püspöki és fejedelmi székes-egyházak sem voltak nagyobbak egy-egy jókora mai kápolná-nál. Egy-egy város lakosságát befogadó templomkolosszusokra akkor lett szükség, amikor az akkori két modern alakulat, Szent Ferencé és Szent Domonkosé, megkezdte a nagyvárosi pasztórációt s arra készítette az építőmestereket, hogy akkora templomokat emeljenek, amekkorák az ókeresztény bazilikák voltak. Az óriássá újhodott méretek láza átkél az Alpokon s az ifjú Budát alapító s építő uralkodói és polgári akarat erejének és beesvágyának első nagy jele s a már bölcsőjében óriás csecsemő-nek, a világvárossá leendő magyar fővárosnak első titáni mozdulata, hogy olasz, német és francia városokkal egyidőben, sőt legtöbbjüket — például a bécsi Szent István dóm befejezését — megelőzve, épít gótikus csarnoktemplomot a plébánia egyházául.

Azonban minden középkori templom annyira egy a maga vé-dőszentjével, hogy szinte csak evilági kórházata annak; a szent földi történetét beleszövik falába, oszlopaiba, kapu és oromdí-szeibe. A mi templomunk főemelkedő falai így váltak a Magnificató éneklő Názáreti Lánynak kőből vésett köntösévé. A száza-dok később széttörték ezt az első templomtestet, de Szűz Má-riának a falakba faragott történetéből megmaradt valami. Ép-pen az angyali üdvözet csoportképéből egy szobortöredék. De

nem kisebb égi angyal, mint Szent Gábor, az Üdvözlés Angyala, aki alászáll a Názáreti Szűzhöz, az ajkára az égben adott szavakkal.

Mézőkővét — akár az egész templomét — innét helyből, a Vár és a Gellérthegy oldalán lévő kőbányákból fejthették s hozták föl a csikorgó fakorongkerekek tengelyeire szerelt szálfákhoz kötve a templom körüli nagy kőfaragó műhelyekbe. Félalakja ma is megvan, és ha arra jársz, Látogató, nézd meg a templom töredékeinek abban a kőtárában, amit a Halászbástya látogatói többnyire észre sem vesznek a szép, de cifra építmény boltívei alatt, pedig a templom szilánkokká zúzott múltja dereng föl ott az értő szem előtt.

Az angyal feje — hosszúdad gyermeklányka-fő — szinte csak alig van kibontva a kőből. Finom magyar arcocskája van, gyöngye kis válla s ügyetlen, merev köruhába bujtatott dereka is egészen egy gyermeké. Milyen finom ötlet: a középkori művesmester égi gyermek külsejében képzelet el az angyali hírvivőt, akinek azért kell ilyennek lennie, hogy meg ne rémítse az üdvözlőt, aki maga is fiatal leány. Ilyen ime az angyal, de milyen lehetett a Názáreti Szűz?

Ő bizony nem maradt meg. De nagyon szép és nagyon fölséges lehetett, mert az angyal, aki merev, súlyos szárnytollakon előtte lebeg, finoman félénk, szinte megilletődött vonásokkal arcán, emeli föl kezét egy gyöngéd mozdulatra, mintegy hogy megszólítsa őt, de szinte maga is megrettenve küldetése súlyától!

Egyébként ez a székesegyház is, mint összes társai: a keresztény tanítás köbévesett ábrázolása volt, legalábbis az egész újszövetség történeté. Hatalmas műven persze nemzedékek dolgoztak; egy ilyen hosszú életű lénynek, mint amilyen egy hétszázéves székesegyház, az ifjúsága is hosszú. Százötvenéves volt, amikor az első kiteljesedését elérte. Ekkor lett első formájában egészen „kész”; csak a XIV. század végén készült el gyönyörű déli kapuja, amelynek csúcsívbe futó felső részén Szűz Mária elszenderülését faragta művésze, az apostolok sorával és az evangélistákkal. Az egyik evangelista meg is van. Fiatal férfialak, bibliai redőzetű ruhában, jelvénye hiányzik, de éppen ifjú voltából sejthetően Szent János. A középkori szobrászvéső még elég sokszor ügyetlen és nehézkes. Itt is az, de azon, amit teremt, meglátszik, mekkora erőfeszítéseket tett, hogy kifejezze a szakállas apostolarc bánkódását és szomorúságát. S ilyennek ábrázolását — művészi élményét — sehol másutt nem láthatta a középkori ember, csak templomában, amely számára így minden emberi élmény, a teljes emberi élet művészeti formákba való zárásának foglalata is volt.

A torony a maga tompa sisakja alól messzire ellátott csúcsíves, keskeny ablakszemeivel. Alálátott a partra, ahol megépült vízi városrésze. Ellátott a Nyulak Szigetére, amelynek bokra-ligetei közé egy valóságos kolostorváros épületei, kertjei, majorjai települtek. Ellátott Óbudáig, amely a szónak nemcsak képletes értelmében maradt özevgy, hanem valósággal is az lett, mert régi palotáját az előzevgyült anyakirálynék kapták meg. Ezek viszont éppen azért, mert Óbuda afféle anyakirálynői székváros lett, bőkezűen dédelgették és építették. Csipkés tornyaival affé-

le magyar Brügge volt ez, fekete-zöld erdőinek tövén a párás-kék Dunakanyarban. De azért a család férfiai sem hagyták el teljesen. Szent Margit legendájában olvassuk, hogy beteg bátyja odavitette magát — nyilván egyúttal mint a leglakhatóbb, legkényelmesebb, legjobban fölszerelt királyi palota-udvarba is — és onnét esengett át a szigeti monostorban önkéntes áldozatában elégió szent hűgához, hogy gyógyítsa meg őt imádságaival! Pestre is alátékintett a gótikus torony, látta zömök román tornyait az idősebb városnak, a tatárérvés után hevenyészett kerítésfalait, amelyeken azonban mindjárt túlesapott a város élete egészen a mai Nagykörút vonaláig. A régibb és ugyancsak becsvágyó Pest bizony féltékenyen nézte a vele ferdén fölnövekvő s a szónak ugyancsak szoros értelmében „föleibenővő“ fiatalabb testvérvárosát. Veszekedett is a két város, mint az egymással marakodó gyerekek. „Újbuda“ hamarosan sokféle pörökben állt az anyakirálynővé lett régi Budával, de meg Pesttel is. Az ifjú város mindjárt kezdetben hatalmaskodni próbált öregebb bátyja fölött: tized és vámfizető jobbagyságába akarta hajtani. Pest kereskedőnépe védekezett, ahogy tudott; fönnmaradt pörök szerint legtöbbször révjövedelmeinek eltitkolásával.

Buda azonban nemcsak mint királyi székhely, hanem tanácsurainak vezetésével valósággal mint afféle öntudatos kis városállam is vívta harcát a hatalomért, az érvényesülésért, különösen az Árpádház kihalása körüli és utáni zavaros évtizedekben. Buda volt az első magyar város, amely országos politikát csinált! Olyan nagynak és jelentősnek tudta magát, hogy az Árpádház utolsó aranyágacsakájának letörése után a saját erejére — húszeszes lakosságára, meredek hegyfalaira s a város és a királyi vár bástyáira — támaszkodva: dacolni mert és tudott az Anjoukkal. Harcának hullámai nemcsak kívülről zajongták körül a székesegyház falait, hanem dörgése behatolt a templomba is és az oltárig meg a szószékig csapott, ahol a város bírása oltott gyertyákkal közösitette ki politikai ellenfeleit. A harc vége mégis az lett, hogy a bíró feje porba hullott és a templom falai és pilérkötegei között fölhangzott Anjou Róbert Budára való bevonulásának miséje. Az Anjouk meg is haragudtak Budára. Esztergom már nem volt királyi székváros, Fehérvárra nem akartak menni, Visegrádon építettek hát maguknak olyanforma fellegvárat, mint amilyenhez provencei, vagy szicíliai harcos korokban szoktak. Később persze hízelegtek Budának; árumegállító joggal, bírájuk és plébánosuk megválasztásának jogával, de a város jól őrizte haragját ellenük: mert az utolsó Anjou, Kis Károlyt budai polgárok kaszabolták le.

Ekkoriban faragták a vártemplom déli kapuját s falai közben sokat láttak. Látták az utolsó Árpád, III. Endre ravatalát. A királyok, ha Budán időztek, vasárnaponként itt hallgattak szentmisét. Szószékről hirdették ki a hadüzeneteket s szentélyében tartották meg a győzelmek és békekötések hálaadó szertartásait. 144. február másodikán a török ellen folytatott déli hadjáratból visszatérve Hunyadi János a Nagyboldogasszony templomában tartotta meg Te Deum-át — huszonnégy vitéz címerét függesztették ki az oszlopokra s Ulászló freskókat rendelt meg a falakra Hunyadi János hőstetteiről. Ugyanitt hirdették ki a nádorfe-

hervári győzelem hírét s itt olvasták föl először érette való háladásul a déli harangszót elrendelő bullát. A torony ablakából el lehetett látni a Szentgyörgy térig, ahol Hunyadi László lefejezték.

Persze a templomnak nemcsak a királyokkal voltak meg a kapcsolatai, hanem áhítatos és népes hívősereggel is. Céhek, örökséget hagyó magányosok sorra alapítanak benne oltárokat, építetik körébe apró kápolnák valóságos koszorúját. De ez tulajdonképpen régi koszorúja azoknak a szenteknek, akik felé közbenjáróul és segítőül különösebb áhítattal fordultak a hívők. Érdekes látni, hogy kik ezek. Vatikáni okmány szerint először „Szent István, László és Imre magyar királyok” tiszteletére emelt kápolna bűvik a templom oldalához s törnek neki ajtót az egyik oldalhajóból. De e honi szentek mellé aztán odaépítik az Assisi-beli polgár fiának, az evangéliumi élet nagy megvalósítójának, „Szent Ferenc hitvallónak” kápolnáját. Aztán a tizenegyezer szűzét. Majd Szent Ilonáét. Külön őrizőhelyül az Oltárszentségnek Krisztus Szent Teste kápolnáját, amelynek fenntartására, javadalmának ellátására jámbor társulat is alakul. Gara Miklós nádor, amikor sirkápolnát építtet magának melléjük: a maga és családja lelki üdvéért az összes szenteket állítja égi csatasorba a Mindenszentek tiszteletére látva el az oltárt birtokkal s egy káplán ellátásának jóvedelmével.

Ekkor már a templom nemcsak nagyságban vetekedett a püspöki székesegyházakkal, nemcsak festett kőszobraival, színezett oszlopaival, hanem oltárainak számában és gazdagságában is. Harminc pap mondott naponta misét a templomban, a plébánia joghatósága kiterjedt nemcsak a vár fennsíkjára, hanem övé volt a Váralja és a Dunapart közti Víziváros területe is, a másik oldalon pedig hozzátartozott Logod. Mindenfajta dunai nép áramlott föl miséire vasárnaponként, a Pozsonyból, Gyórból, Komáromból délfelé tartó lapos árúszállító dereglyék kalmárai és vizilegényei, az ország minden részéből való királyi birtokokról a budai várba vont fegyveresek hadinépe, logodi jobbágyok, a város olasz-francia-német kalmárai, a templom olasz meg német építőinek meg szobrászainak utódai, meg a városbeli kézművesek maguk s a műhelyeik legényei. Budát divat mindég egy kissé idegennek gondolni, pedig csak a töröktől való visszafoglalás után volt a lakossága majdnem tisztán idegen; az Árpádok és az Anjouk alatt viszont — ha egyúttal nemzetközi világváros is, a pénz és iparcikk állomásának latin-germán-görög sokadalmával is falai között — de mégiscsak magyar többségében. A Szent Margit akkori szenttéavatási pörében kihallgatott fehér-budaiai neve alig egy-kettő hijján magyar, sőt vannak közöttük még bessenyők is! S ennek a tarka népnek ez a tarka templom volt a szent-egyháza; napi harminc miséjével s ezeknek díszével és pompájával VI. Sándor pápának dicsekszik el a templom akkori plébánosa s kér magának és utódainak főpapi jogokat, mitra és pásztorbot használatát, püspöki áldását s azt, hogy legalább a kisebb rendeket maga adhassa föl papjainak. A templom melletti plébánialak így egész kis püspökség lehetett harminc fölszentelt pappal, a nyomukba lépni kívánó fölszentelendők számára pedig egy szeminárium feladatait is ellátta. Egészbenvéve olyan szép és hatalmas templom

volt, hogy tulajdonképpen a mai milliós Budapest sem nőtte ki, s mikor az Anjouk utáni zürzavarok megszűntek Zsigmonddal: ez a különös s ma sem egészen értett és méltatott ember tulajdonképpen a templom szépségéhez és pompájához építette át az addig bizony mostohán kezelt s valószínűleg zord egyszerűségű föld- és kőbástyás királyi várat. Ezt ő építteti át palotává. Nagyboldogasszony templomán kívül Buda ekkor kapja meg második — világinak első! — kolosszusépítményét. Nagysága előtt külföldiek is elálmélkodnak. Zsigmond alapjában véve hálás volt Magyarországnak és nem feledkezett meg arról, hogy ez volt az egyetlen ország, ahol nem cím szerint volt uralkodó, mint német császárságában. Persze a palota évtizedekig épült, mert hol volt pénze, hol nem. De a századokig világhírű Friss-palotának (amelynek falait, alapját most bontották ki és állítják helyre a barokk elálcázás alól): ő az igazi építtetője. Mátyásra, akinek a köztudat a palotát tulajdonítja, csak annyi föladat maradt, hogy kifestette, kikárpitoztatta a palota szobáit, meg gyönyörű mázas cserépkályhákat rakatott bele. Ezeket — meg kell jegyezni — a budaszentlőrinci kolostorvárosának a cserepet, ezt a magyar fajanszot égető műhelyei gyártották. Hollóscímeres lapjainak ezer és ezer töredékét vetik föl a mostani várbeli ásatások.

Ha a palotán nem is sokat, de éppen Nagyboldogasszony templomán viszont épített Mátyás, ő emeltette magasabbra tornyát, adatott neki díszesebb külsőt. Ebben a templomban tartotta meg az esküvőjét Beatrixszal. Ekkori szokások szerint a templom egész belsejét és minden oszlopát dúsan borították a szőnyegek, a seelyem és brokát kárpitok. De mögöttük már az ország nagy külső és belső válságának szelei süvöltöttek, a főúri uralomnak azé az erkölcsi válságáé, amely Mátyás után már a törököt sem bírta föltartani, sem az országot belül kormányozni, hanem ezek helyett föfeladatának a száz meg száz független, a földesuraknak nem adózó, szabad mezővárosba özönlő jobbágyosság fölemelkedésének visszavetését tartotta föcéljának. 1514 elején a templom falától néhány száz lépésre lévő Szent György téren vitézeinek, neki akkor még szépet tevő udvari embereinek kíséretében skarlát ruhában jött ki a királyi várpalota belső kápolnájából a parasztokat összegyűjtő kereszt-hadjáratra frissen fölesketett Dózsa s ugyanezen év husvétjától kezdve a toronyból látni lehetett az akkori Pest külső határában égő tábortüzeit. Rengeteg félkaréja a Vízafogó tájától nagyjából mindenütt a Rákos-patak két oldalán húzódott messze ki a mai Zuglón át egészen Pestszentlőrinczig, akkor a budaszentlőrinci monostor pesti majorjáig. Pest és Buda akkor még elkerülték sorsukat, mert az óriási tábor egy napon, mint a fölszálló forgószél, roppant port verve föl, kazsás, cséphadarós, buzogányos jobbágyainak százezrével beletűnt az Alföldbe. Ószre megérkezett a hír, végezetének temesvári szörnységéről. Tizenkét évvel később — föl van jegyezve, hogy éjszakai órákban — megérkezett hajnalra s átsüvöltött, a döbönt városon a mohácsi vereség híre. Az erre következő éjszakán — ezt is látni lehetett a toronyból — fáklyák imbolyogtak alá a Friss-palota Víziváros felé alászakadó lejtőjén: az udvari nép hordta az ott várakozó dunai dereglyékbe a palota kincseit s az értékesebb berendezést. Rémületében a templom is ládába ra-

katta kincseit, az arany és ezüst templomi edényektől a drágakövekkel, gyöngyökkel ékített selyem és brokát ruháig s Pozsony városának küldte el leltár ellenében megőrzésre. A város alatt, akkor még csak néhány napra, megjelent, majd elvonult a török hadsereg és Szulejmán.

A város életét valami ütés érte. Mintha a föld rendült volna meg alatta, biztonsága eltűnt, lakói költözni kezdtek. Az élet egészen alacsony vérnyomással vert a város utcáin és műhelyeiben, amikor a baljós 14-ről 41-re cserélődtek a század évszázadának számai s a torony újra tábortüzeket láthatott, ezúttal azonban a budai oldalon. Megintcsak Szulejmánt és táborát. A történet ismerős. Vasárnap délután volt az udvar látogatása a szultán sátorában, ugyanezen az estén már a müezzín kiáltott a toronyból s másnap reggeltől a hét péntekjéig lázasan szedtek le minden oltárt, temették vakolat és meszelés alá a szobrokat, domborműveket, festményeket, hogy a Dicsőséges: éppúgy leborulva ima-szövegére, mint akármelyik köz-mohammedán elmondhassa a Korán hálaadó szúráját. A templom ettől kezdve majdnem százötven éven át volt Eszki Dzsámi, vagyis magyarul az Öreg Templom, azazhogy a töröknek: a Nagymecset.

Részben szerencséjére, mert így legalább gondozták és jobban megmaradt, mint Zsigmond és Mátyás volt palotája, amely bevakolt ablakú, sötét raktárpületként, egyre csupaszbabban és egyre korhatagabb kövekkel pusztult-málladott 1686-ig. A templom tornyának látókörében ekkor jelent meg az egész törökkor alatt egyetlen új városrész, a Szalonikire vagy Pyreusra emlékeztető, de mindenképpen levantei külváros: hegynek futó zegzugos, moeskos utcáival a főképp rác-görög Tabán. Gyenge kárpótlás a szemközti oldalon rommezővé pusztult és tolvajtanyává aljasult Pestért, még gyöngébb a volt magyar Brüggéért, az ódon Obudáért, amelyet a közeli janicsár-kaszárnyaépületek gyakorlóterül zúzott a török, kőszilánkok pozdorjájába fojtva a hely egész multját — Árpád sírjáig, Attila kőpalotájának legendás helyéig s a római romokig mindent. Hajdani épületeinek kőcsontjai közül árvízjárta bozotos iszapzatonnyá pusztult a Margitsziget. A Vár főnsíkján gyér török hivatalnoksereg lakta a pusztuló régi utcákat. De mintahogy az 1541-es foglalás utáni pénteken már mecsetté avatták Nagyboldogasszony templomát, azonképpen az 1686-os ostrom végeztét követő vasárnap újra keresztény mise hangzott falai között, amelyeken először éppencsak frissen átmeszelték a Korán szúráit. S eztán a templom lassan élni kezdett.

Ami körötte továbbfolyt, az nem multjának volt a folytatása: nem azok utóai jöttek vissza, akik 1541 körül elmenekültek belőle, hanem merőben új települők. Az újra plébániává lett templom anyakönyveibe német nevek kerültek; néhány évtized múlva színnémet barokk európai városka zsufolta körül a hajdani királyi templomot. Égkörén néha csak szinte mint az álom suhogtak és vonultak át a történelmi események: Rákóczi harcának hírei, majd a nemzeti alélás évszázada s közben kétszer is sok-sok misét mondanak oltárainál a városba benyomuló és mindkétszer sokáig pusztító pestis halottaiért. Fogadalomból akkor ál-

lítják elébe a máig is meglévő, bár átalakított Szentháromság-szobrot.

Az ország élete lassanként költözik vissza az egyre vénülő templom köré: törvényszék, egyetem, kormányzati hivatalok, nádorság, hébe-hóba német színház s néhány száz lépésre tőle a főképp magyarokkal megrakott börtönök. Egy éjszaka, bérkocsin, sápadt, fiatal, szakállas rab érkezik a vastagfalú fegyépületbe, Kossuth Lajos. Hosszú-hosszú ideig ez az a templom, amelynek harangszavát behallja az öles falak mögé. Majd évekkel azután, hogy innen kiszabadul, a szelleme nevelte ifjúság jó el kiszabadítani ugyaninnét egy másik rabot, a magyar munkás és agrárproletárság első nagy küldöttjét és harcosát, Táncsicsot. A templom körül s a vén utcák fölött a modernkori Magyarország kezdetének virradata dereng. Ahogy lábainál már a Lánchíd is épül, 49-ben új ostromot lát s az abszolutizmus után látja a mohó világvárossá épülő Budapestet, amely a millénium évében azután átszabja őt is, mint legrepresentánsabb történelmi templomát, kiesít bizony a maga hivalgó formáinak izlésében. Igaz, hogy lebontották a szorosan mellé épült házakat, viszont az időtől és az ostromoktól fekete igazi bástyafalak helyett szinte álcázásul egy szép, de kissé panoráma-stílusú ékítményt kapott maga elé, a Halászbástyát.

Most ennek a karjai között áll. Az újabb ostrom, amit már a mi életünkben látott, ugyanazt művelte Budájával, ami az egész országgal és velünk magunkkal történt. Leszórta a maltert, a cifraságot, a vakolat-kulisszákat, s Budát is eljuttatta önmaga és századai mélyebb rétegeinek fölfárásáig, és a magyarságot a multja és jövője közé épülő hidak pilléreinek és íveinek emeléséig. Ha emberként dobogó szive volna a vén kőóriásnak, bizonyára titániakat dobanna néha csak azon is, hogy a Vár a régi, neki ismerős képét kezdi visszanyerni. Megérte ezt is. Falai szótlanul, egyszerűen őriznek egy éjjel-nappal egyenletesen derengő vörös lángot egy oltár ércajtócskája közelében és az ajtó mögött ott virraszt Valaki, Aki mindig itt volt 1255-től 1541-ig s 1686-tól 1954-ig sem szűnt meg itt lenni háborúkon és csöndes békeéveken, elernyedéseken s a nemzeti erőfeszítések lázas korszakán, két pestísen, két világháborún és két ostromon át, s szívével nem szűnik meg sohasem szólni a szívekhez. Neki épült a templom. S Ő benne lakik és ez a lényeges, meg az, ami e hét-száz év alatt Előtte történt, az előtte leboruló szívek láthatatlan története, amiről azonban csak Ő tud, s amit nem tud megírni semmiféle krónikás...